

1990–2006 YILLARI ARASI TÜRKİYE’NİN VERGİ KAPASİTESİNİN HESAPLANMASINA AİT BİR ARAŞTIRMA

Günay Deniz DURSUN*

ÖZET

Vergiler, devletlerin en büyük gelir kaynağıdır. Toplanan bu vergiler, genelde kamu giderlerini finanse etmede kullanılır. Ancak devletlerin toplayacakları vergilerin bir sınır vardır. Bu sınır, ülkenin vergi kapasitesi ile ilişkilidir. Belirlenen bu sınır, zamana ve ülkeye göre değişiklik gösterebilmektedir.

Bu araştırma ile 1990 ile 2006 yılları arasında Türkiye’nin vergi kapasitesi ile gerçekleşen vergi yükü belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada üç farklı değişken kullanılmıştır. Bu değişkenlerden “vergi gelirleri” bağımlı değişkeni, “milli gelir, imalat sanayi ve ihracat gelirleri” de bağımsız değişkenleri temsil etmektedir.

Oluşturulan modelde, on beş yıllık zaman serisi içerisinde zaman zaman gerçekleşen vergi yükünün tahmin edilen vergi yüküne yaklaştığı gözlemlense de genel olarak gerçekleşen durum kapasitenin altında kalmıştır. Bu durum ülkenin vergileme politikalarında yaşanan sorunlarını ortaya koymaktadır. Ülkenin, kapasitenin altında vergi tahsil ediyor olması aynı zamanda vergi toplamada veya denetiminde yaşadığı sorunları da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, vergi kapasitesi, vergi gayreti, kamu harcamaları.

* İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, Adnan Kahveci Bulvarı No:78 Bahçelievler-İST.

Abstract

Calculation Of Tax Capacity Of Turkey Between 1990 And 2006

Tax is the main resource of governments' income. Taxes collected are generally used in providing stable economic growth, distributing of wealth and meeting the government spending. However the amount of taxes received by the governments needs to have a limit. This limit is in relation with the tax capacity of the country. The limit identified can differ according to time and country.

This study researches the tax capacity of Turkey and tax collection in reality between the years 1990 and 2006. Three different variables were used in this search. "Tax incomes" were considered as the dependent variables whereas "national income, manufacturing industry and export incomes" stand for independent variables.

In the model established, it's observed that real tax collection in 15-year time series has been close time to time to predicted amount of tax however it has been generally less than the real capacity. This situation points some problems in taxation policies. Tax collection under the tax capacity also shows some problems in tax collection and audit.

Keywords: Tax, Tax capacity, public spending.

1. Giriş

Devletlerin ulaşmak istedikleri temel ekonomik ve sosyal hedefler vardır. Bu hedefler; iktisadi kalkınma hedefi, etkin kaynak dağılımı, adil gelir bölüşümü ve ekonomik istikrar hedefidir. Bu ekonomik ve sosyal hedefler, ekonominin genel dengelerini oluşturur. Devletlerde ekonominin genel dengeye ulaşması için kamu harcaması ve gelirleri aracılığı ile çaba gösterirler.

Ekonomik dengenin bozulmasının en önemli sebeplerinden biri kamu finansman açıklarıdır. Bu durum Türkiye'de oldukça net gözlemlenmektedir. Kamu finansman açıklarını kapamada kullanılacak en sağlıklı yol ise vergilerdir. Ancak vergileri de arttırmanın bir

sınırı vardır. Arttırılan bu vergiler toplumun üretim, yatırım ve tasarruf dengesini bozuyorsa temel ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmadaki dengede bozulacaktır. Bu dengeden sapma durumu vergilemede aşırı yükü ortaya çıkaracaktır.

Vergiler, temel ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmada bir araç olarak kullanılırken aynı zamanda da temel ekonomik makro dengeleri değiştirmemelidir.

2. Ekonomik Gelişmede Vergilemenin Rolü

Vergi sistemleri, ekonomik gelişmeyi çeşitli yönlerden etkileyebilir. Örneğin, bir kamusal tasarruf kaynağı olarak doğrudan doğruya kamu kesimi yatırımlarının düzeyini arttırabilir. Bununla birlikte gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin döviz stoklarını arttırmak için ihracatı ve bütün dış ticaret faaliyetlerini etkileyebilir.

Vergiler, kişilerin kullanılabilir gelirlerinde, bu yolla özel tüketim ve yatırım harcamalarında bir azalmaya neden olarak, ekonomi üzerinde daraltıcı bir etkiye sahiptirler. Bu nedenle, kısa dönemde, enflasyona mücadelede maliye politikasının temel araçlarından birisi ya yeni vergiler koyarak ya da mevcut vergi oranlarını yükselterek vergi gelirlerini arttırmak olacaktır.²

İyi planlanmış bir vergileme sisteminin, ekonomik gelişmenin sürdürülmesinde gelir esnekliği olan bir kaynak olarak var olması da mümkündür. Vergilerin gelir esnekliği; iktisadi gelişme hızının vergi hasılası üzerinde yaratacağı otomatik etkidir. Bu nedenle de vergi sisteminin esnek bir yapıya sahip olması gerekir.

Vergi sistemleri, hem sürekli ekonomik gelişme hem de toplumun eşitlik normları ile tutarlı olacak bir şekilde vergi yüklerini dağıtmalıdır. Bu noktada ekonomik gelişme hedefi ile adil gelir bölüşümünü aynı anda gerçekleştirecek bir vergi sistemini oluşturmak oldukça zordur. Ekonomik gelişmeyi sağlamanın temelinde özel kesim yatırımları için vergi oran düzenlemeleri, teşvikler, istisnalar ve caydırmalar yer almaktadır. Ancak bu vergi oran düzenlemeleri, teş-

² **Beyhan Ataç, Maliye Politikası, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 303.**

vikler, istisnalar ve caydırmalar vergi hasılatında bir kayba neden olur ki bu kaybı karşılamak için dolaylı vergiler kullanılmaktadır.

3. Vergilemede Çeşitli Kavramlar

Vergi sistemlerinin hem ekonomik hedefleri hem de adil gelir bölüşümü hedefini aynı anda gerçekleştirmesinin zorluğu vergi sistemlerini ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi önceliğine yöneltmiştir.

İyi tasarlanmış bir vergi politikasının, yüksek gelirlilerin tüketiminin, düşük gelirlilere oranla daha fazla caydırılabileceği ve böylece ekonomik gelişme gerçekleştikçe gelir ve vergi yüklerinin dağılımının iyileşebileceği söylenebilir.³

Bu noktada bazı kavramların açıklanmasına ihtiyaç olacaktır. Bunlar; vergi kapasitesi, vergi rasyoları ve vergi gayretidir.

3.1. Vergi Kapasitesi

Vergi kapasitesi ya da sınırı, bir ülkede belirli bir dönemde vergilendirilebilir ekonomik potansiyeli ifade etmektedir. Başka bir deyişle bir ülkede mevcut mükelleflerin gelir, servet ve harcama grubuna giren vergilerden belirli bir dönem içerisinde ödeyecekleri vergi toplamıdır.⁴

Vergi kapasitesi, bu kapasitenin aşılması halinde üretim ve bölüşüm hedeflerinin zarar göreceği olması nedeni ile ekonomik bir kavramdır. Diğer taraftan aşırı vergileme ilgili hükümetin iktidarı kaybetme riski açısından ise siyasi bir kavramdır.

Vergi kapasitesi, vergi alınabilecek son noktayı ifade eder. Bu son nokta ise ülkeden ülkeye ve zamana göre farklılık göstermektedir.⁵ Bununla beraber hükümetlerin vergi reformlarına bağlı olarak da vergi kapasiteleri yükselme veya düşme eğilimi gösterebilmektedir.

³ **Ataç, s.306.**

⁴ **Nevzat Saygılıoğlu, "Vergi Reformu", İktisat Dergisi Özel Sayısı, Gökhan Matbaacılık, İstanbul, 1991.**

⁵ **Özhan Uluatam, Kamu Maliyesi, Ankara: İmaj Yayınevi, 2005, s.309.**

Vergi kapasitesi, vergi reformlarından, ülkenin doğal zenginliğinden ve vergi sistemindeki ön şartlardan etkilenen bağımlı bir değişkendir.

3.2. Vergi Yüğü (Vergi Rasyosu)

Vergi yüğü, toplanan vergilerin gayrisafi yurt içi hasılaya bölünmesiyle bulunmaktadır. Toplanan vergilere, merkezi ve mahalli idarelerce alınan vergi, resim ve harçlar ile fonlar dahil edilerek hesaplanan vergi yüğü oranı yanında parafiskal gelirler denilen sosyal güvenlik kuruluşlarının kesenek ve primleri de dahil edilerek vergi yüğü hesaplanabilir.⁶

Vergi rasyosu, vergi gelirleri ile gayrisafi yurt içi hasıla ya da gayrisafi milli hasıla gibi bir makro ekonomik başarı göstergesini ilişkilendirir.

Vergi rasyoları (yüğü) gelişmiş ülkelerde, az gelişmiş ülkelere oranla daha yüksektir.

3.3. Vergi Gayreti

Vergi gayreti, bir ülkede bulunduğu tahmin edilen vergi kapasitesi ile fiili vergi hasılatı arasındaki oransal ilişkidir.⁷

Ancak bu gayret, ülkenin vergi kapasitesinin altında veya üstünde gerçekleşebilir. Bu nedenle bir ülkenin vergi gayretinin ortaya konması için o ülkenin var olan vergi kapasitesinin var olan sınırlandırmalar içinde en iyi şekilde tahmin edilmesi gerekir. Ancak bu tahmin sayesinde gerçekleşen vergi gayreti ile olması gereken vergi gayretine ait yorum yapmak mümkün olmaktadır.

Gerçekleşen vergi gayreti, vergi kapasitesinin üzerinde ise yüksek bir vergi gayretinden, kapasitenin altında gerçekleşmişse de düşük bir vergi gayretinden bahsedilebilir.

⁶ Mustafa Özyürek, "Türkiye'de Vergi Yüğü Ağır Mı?" Milliyet Gazetesi, 17.11.2000.

⁷ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Ankara: Gazi Kitabevi, 2003, s.177.

4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma 1990-2006 yılları arası Türkiye'nin vergi kapasitesinin incelenmesini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin 15 yıllık vergi kapasitesini incelerken vergi geliri, milli gelir, ihracat, ithalat ve imalat sanayi verileri kullanılmıştır. Tablo 1'de bu değişkenlere ilişkin veriler mevcuttur.

Araştırmada vergi tahakkuku yerine vergi tahsilatı esas alınmış olup, kayıt dışı vergileme kapsamı dışı bırakılmıştır.

Araştırma, SPSS 15.0 Windows programı ile çözülecektir.

Tablo 1: Değişkenlerin Yıllar İtibariyle Dağılımı (YTL)

Yıllar	Gayrisafi Milli Hasıla	Vergi Geliri	İmalat Sanayi	İhracat	İthalat
1991	655.356.418,75	78.642.770,25	163.309.700,00	56.682.697,61	87.762.890,80
1992	1.089.246.875,77	141.602.093,85	280.121.800,00	101.347.153,18	157.524.620,81
1993	2.032.868.741,38	264.272.936,38	485.672.000,00	168.580.327,66	323.298.960,66
1994	3.918.401.651,47	587.760.247,72	1.019.767.500,00	550.041.707,47	683.826.640,75
1995	7.745.360.743,14	1.084.350.504,04	2.042.394.900,00	1.001.123.477,88	1.649.154.020,82
1996	14.960.625.532,80	2.244.093.829,92	3.716.528.300,00	1.907.001.833,61	3.559.029.759,00
1997	29.659.275.130,94	4.745.484.020,95	7.293.185.600,00	4.039.401.623,86	7.419.624.416,23
1998	54.285.859.925,12	9.228.596.187,27	11.970.299.100,00	7.032.148.730,68	11.898.371.328,44
1999	77.906.736.401,42	14.802.279.916,27	17.973.865.800,00	11.211.265.205,90	17.185.041.881,89
2000	126.208.087.682,19	26.503.698.413,26	29.027.781.700,00	17.347.694.857,00	34.227.081.874,00
2001	172.764.904.998,70	39.735.928.149,70	45.881.462.400,00	38.770.187.935,00	50.550.213.196,00
2002	271.053.944.782,09	59.631.867.852,06	70.034.335.700,00	54.621.624.134,00	78.389.702.304,00
2003	351.317.369.815,42	84.316.168.755,70	88.813.240.400,00	70.369.503.260,00	103.424.769.215,00
2004	420.995.433.333,33	101.038.904.000,00	107.061.273.426,00	90.327.455.811,00	139.676.715.228,00
2005	477.003.228.000,00	119.250.807.000,00	123.669.004.134,00	99.039.094.220,00	157.380.960.959,00
2006	572.809.687.500,00	137.474.325.000,00	147.264.087.159,00	123.261.772.067,00	199.227.373.742,00

Kaynak: www.hazine.gov.tr, www.gelirler.gov.tr, www.tuik.gov.tr

Bu verilerden vergi gelirlerinin gayri safi milli hasılaya oranı vergi yükünü vermektedir. Vergi yükü, imalat sanayinin, ihracatın, ithalatın gayrisafi milli hasılaya oranları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Yüzdelerik Değişkenlerin Yıllar İtibariyle Dağılımı

Yıllar	Vergi Yükü	İmalat Sanayi	İhracat	İthalat
1991	0,12	25,7	8,9	13,8
1992	0,13	25,4	9,2	14,3
1993	0,13	24,3	8,4	16,2
1994	0,15	26,2	14,1	17,6
1995	0,14	26,0	12,7	21,0
1996	0,15	24,8	12,7	23,8
1997	0,16	24,8	13,7	25,2
1998	0,17	22,4	13,1	22,2
1999	0,19	23,0	14,3	22,0
2000	0,21	23,1	13,8	27,3
2001	0,23	26,0	22,0	28,6
2002	0,22	25,5	19,9	28,5
2003	0,24	24,9	19,7	29,0
2004	0,24	25,0	21,1	32,6
2005	0,25	25,4	20,4	32,4
2006	0,24	25,6	21,4	34,6

5. Uygulama

Modeli kurmadan önce bağımsız değişkenler arasındaki korelasyona bakmak yararlı olacaktır. Çoklu regresyon matrisi bağımlı değişken olan “vergi gelirleri” ile bağımsız değişkenler olan “milli gelir, imalat sanayi ve ihracat gelirleri” değişkenlerinin her birisi ile olan korelasyonun yanında, bağımsız değişkenlerin birbirleri ile olan korelasyonlarını da verir.

Bağımsız değişkenler arasındaki büyük korelasyonlar çoklu regresyon analizinin sonuçlarını önemli ölçüde etkiler.⁸

Tablo 3: Değişkenler İçin Çoklu Korelasyon Matrisi

		Yıl	Vergi	İthalat	İmalat	İhracat
Yıllar	Pearson Koreasyonu	1	,975(**)	,971(**)	-0,046	,923(**)
	Çift Taraflı Anlamlılık Düzeyi		0	0	0,866	0
	N	16	16	16	16	16
Vergi	Pearson Koreasyonu	,975(**)	1	,931(**)	-0,007	,938(**)
	Çift Taraflı Anlamlılık Düzeyi	0		0	0,981	0
	N	16	16	16	16	16
İthalat	Pearson Koreasyonu	,971(**)	,931(**)	1	0,023	,910(**)
	Çift Taraflı Anlamlılık Düzeyi	0	0		0,931	0
	N	16	16	16	16	16
İmalat	Pearson Koreasyonu	-0,046	-0,007	0,023	1	0,243
	Çift Taraflı Anlamlılık Düzeyi	0,866	0,981	0,931		0,365
	N	16	16	16	16	16
İhracat	Pearson Koreasyonu	,923(**)	,938(**)	,910(**)	0,243	1
	Çift Taraflı Anlamlılık Düzeyi	0	0	0	0,365	
	N	16	16	16	16	16

** Korelasyon %1 düzeyinde anlamlıdır.

⁸ Akgül Aziz ve Çevik Osman, İstatistiksel Analiz Teknikleri. Ankara: Emek Ofset, 2003, s.223.

Tablo 4: Varyans Analizi

Model	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	Anlamlılık Düzeyi	
1	Regresyon	0,031	3	0,01	66,955	,000(a)
	Artıklar	0,002	12	0		
	Toplam	0,033	15			

a: Sabit Terimler: ihracat, imalat, ithal

Tablo 5: Model Özeti

Model	Korelasyon Katsayısı	R kare	Düzeltilmiş R kare	Tahmini Standart Hata
1	,971(a)	0,944	0,93	0,01241

a: Sabit Terimler: ihracat, imalat, ithalat

Tablo 6: Katsayılar

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	Anlamlılık Düzeyi
	Katsayılar	Standart Hata	Beta	Katsayılar	
Sabit	0,235	0,084		2,805	0,016
İthalat	0,002	0,001	0,218	1,143	0,275
İmalat	-0,008	0,003	-0,203	-2,503	0,028
İhracat	0,008	0,002	0,789	4,021	0,002

Regresyon eşitliğine dahil edilen bağımsız değişkenler "milli gelir", "imalat sanayi" ve "ihracat" değişkenleri olup, "vergi gelirleri" bağımlı değişkendir. Bağımlı değişken ile bağımsız değişken ara-

sındaki çoklu korelasyon katsayısı (R), "Multiple R" ile verilmiş olup söz konusu değer 0,971'dir (Tablo 5). Bu değer bağımlı değişken ile bütün bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi verir.

Multiple R, "R square"nin kareköküdür. Bu katsayı, bağımlı değişkendeki değişimin ne kadarının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını ifade eder.⁹

Örneklerim R square'nin 0,944 (Tablo 5) olmasından dolayı, "vergi" değişkeni ile "imalat, ithalat ve ihracat" değişkenleri arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifade ile vergi gelirlerindeki değişimin yaklaşık %94'ünü "imalat, ithalat ve ihracat" değişkenleri açıklamaktadır.

Modelde; bağımlı değişken(y) olarak

vergi yükü (vergi yükü=toplam vergi geliri/gayri safi milli hasıla)

Bağımsız değişkenler ise;

x_1 : sanayi kesiminin ödediği vergilerin GSMH içindeki pay yüzdesi

x_2 : ihracat kesiminin ödediği vergilerin GSMH içindeki pay yüzdesi

x_3 : ithalat kesiminin ödediği vergilerin GSMH içindeki pay yüzdesi olarak gösterilmektedir.

6. Modelin Anlamlılığın Test Edilmesi

Modelin hipotezleri;

H_0 : model anlamsızdır.

H_1 : model anlamlıdır.

Regresyon modelinin anlamlılığını test etmek için Varyans analizi kullanılmıştır. Tablo 4'de yer alan anlamlılık değerleri $\alpha=0,05$ ile karşılaştırılmıştır. Tablo 4'de yer alan değer 0,000 < 0,005 olduğundan model anlamlı bulunmuştur.

⁹ Aziz ve Osman, s.333.

Bu durumda H_0 reddedilerek modelin anlamlı olduğu belirlenir.

Katsayılar tablosunda yer alan değerlerde (Tablo 6) imalat ve ihracat için model anlamlı bulunmuştur.

İmalat : 0,028

İhracat : 0,002

İthalat : 0,275

Ancak bu noktada ithalat değişkeninin katsayısının belirtilen alfa değerinden yüksek olması bu değişken ile "vergi gelirleri" değişkeni arasında bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Bunun nedeni ise ithalat ile ihracat değişkenleri arasındaki çoklu doğrusal bağlantı sorunundan kaynaklanmaktadır. Bu sorunun çözümü için "vergi gelirleri" değişkeni ile "ithalat" değişkeni arasındaki regresyona bakmak yararlı olacaktır.

Tablo 7: Varyans Analizi (İthalat Değişkenine Göre)

Model	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	Anlamlılık Düzeyi
1 Regresyon	0,028	1	0,028	91,165	,000(a)
Artık	0,004	14	0		
Toplam	0,033	15			

Tabloda 7'de de görüldüğü üzere sadece ithalat değişkeni dikkate alındığında anlamlılık düzeyi 0,000 olarak bulunmuştur. Bu nedenle katsayılar tablosundaki değer "ihracat" değişkeni ile "vergi gelirleri" değişkeni arasında bir ilişki olmadığını ortaya koysa da tek başına çıkan sonuç anlamlı olduğundan H_0 reddedilebilir.

7. Araştırmanın Sonucu

Elde edilen veriler, regresyon denkleminde yerine yazılarak her bir yıl için olabilecek en yüksek vergi geliri bulunabilir.

Regresyon denklemi; $Y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \epsilon$ şeklindedir. Yapılan regresyon sonucu katsayılar Tablo 7'de şöyle bulunmuştur:

İthalat	,002
İmalat	-,008
İhracat	,008

Bu katsayılarla denklem şu şekilde oluşturulur.

$$\hat{y} = 0,235 - 0,008 x_1 + 0,008x_2 + 0,002x_3$$

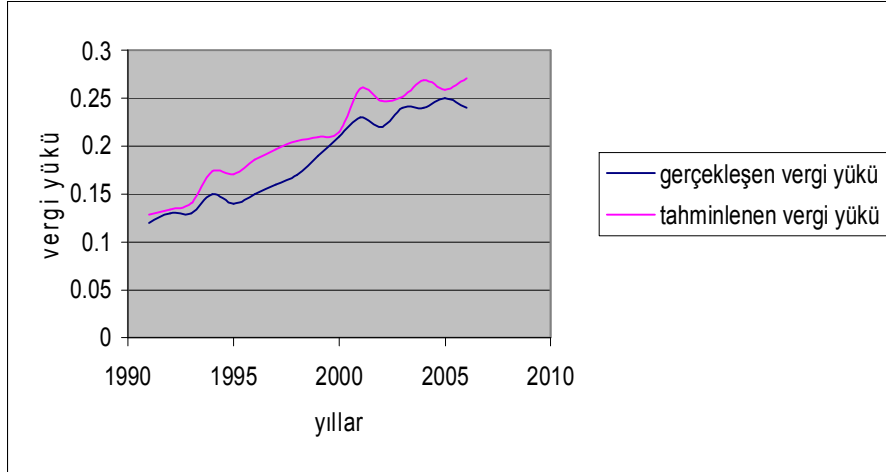
Belirtilen bu katsayılar ile Tablo 2'deki değişkenler formülde yerine yazılarak her bir yıl için vergi kapasitesi hesaplanır. Vergi kapasiteleri ile vergi tahsilatları bu şekilde karşılaştırılabilir. Bu karşılaştırma Tablo 10'da yer almaktadır.

Bu denkleme göre gerçekleşen sanayi, ithalat ve ihracat payları denklemde yerine konulursa vergi yükünün tahminlenen değerleri bulunur. Bunlar ise gerçekleşen değerlerden sapma göstermektedirler. Tablo 10'da yıllara göre gerçekleşen ve tahminlenen değerler ile bunların sapmaları verilmiştir. Ayrıca yine tabloda sanayi, ihracat ve ithalatın ortalama payları da görülmektedir.

Tablo 10: Yıllara Göre Vergi Kapasitesi

Yıllar	Vergi Yüğü	Tahmini Yüğü	Fark
1991	0,12	0,128206506	-0,008206506
1992	0,13	0,133954061	-0,003954061
1993	0,13	0,140366541	-0,010366541
1994	0,15	0,173523335	-0,023523335
1995	0,14	0,170939712	-0,030939712
1996	0,15	0,185873821	-0,035873821
1997	0,16	0,19692657	-0,03692657
1998	0,17	0,205648449	-0,035648449
1999	0,19	0,20979564	-0,01979564
2000	0,21	0,215105652	-0,005105652
2001	0,23	0,260050567	-0,030050567
2002	0,22	0,247172281	-0,027172281
2003	0,24	0,251625405	-0,011625405
2004	0,24	0,268917445	-0,028917445
2005	0,25	0,259202795	-0,009202795
2006	0,24	0,27085307	-0,03085307

Şekil 1: Gerçekleşen ve Tahmin Edilen Vergi Yüğü Karşılaştırması

Şekil 1’de Türkiye’nin gerçekleşen ve tahminlenen vergi yüklerinin 15 yıllık seyrini görüyoruz. Gerçekleşen vergi yükü daima tahminlenenin altında kalmıştır. Bu da Türkiye’nin potansiyelinin altında vergi gayreti gösterdiğini ortaya koymaktadır.

8. Genel Sonuç Ve Değerlendirme

Bu araştırma ile Türkiye’nin 1990–2006 yılları arası vergi kapasitesi hesaplanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada dört farklı değişken kullanılmıştır. Bu değişkenlerden vergi gelirleri bağımlı değişkeni, milli gelir, ihracat ve imalat geliri ise bağımsız değişkenleri temsil etmektedir.

Yapılan analizler sonucu bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin %94’ünü açıklayabilmektedir. Bağımsız değişkenler arasındaki yeterli korelasyon modeli geliştirmeyi sağlamaktadır.

Tablo 10’da Türkiye’nin 1990-2006 yılları arası vergi kapasitesi ve vergi tahsilatları yer almaktadır. 15 yıllık bir değerlendirme yapıldığında her yıl için ülkenin kapasitesinin altında vergi tahsil ettiği görülmektedir.

Bu da ülkenin vergileme politikalarında yaşanan sorunları ortaya koymaktadır. Ülke bir yandan kamu açıklarını finanse etmek için vergileri araç olarak kullanırken bir taraftan da temel ekonomik dengeler üzerinde saptırıcı etkilere yol açmamak durumundadır.

Ülkenin, kapasitenin altında vergi tahsil ediyor olması aynı zamanda vergi toplamada veya denetiminde yaşadığı sorunları da ortaya koymaktadır.

Tablo 10 ve Şekil 1’de de görüldüğü gibi Türkiye’nin 15 yıllık zaman serisinde genel olarak kapasitesinin altında vergi tahsil ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bazı yıllarda kapasite sınırına çok yakın tahsilatta bulunduğu yine aynı şekilde görülmektedir. 1993 yılı ile 1999 ve 2001 yılları süresince kapasiteye en yakın vergi yükü gerçekleşmiştir. Bu yıllarda ülkede yaşanan ekonomik krizler ve çalkantılar hükümetlerin vergi politikalarını da etkilemiştir.

1994 yılında yaşanan enflasyon artışları ile Nisan kararları adı ile alınan birkaç önlem de vergi gelirlerini arttırmayı hedeflemektedir. Bu nedenle vergi denetimlerinin yaygın ve yoğun bir şekilde yapılacağı hükümet tarafından açıklanmıştır. Ayrıca çeşitli ek vergilerde bu dönemde çıkarılmıştır.

1999 yılında oluşturulan hükümetin istikrar programı 2001 yılına kadar yayılmış ve alınan önlem ve kararlar sayesinde vergi tahsilatında bir artış yaşanmıştır. Bu program ile vergi gecikme faiz ve cezaları enflasyonla uyumlu hale getirilerek vergi tahsilatının artırılması amaçlanmıştır.

1998 Temmuz ayında oluşturulan 4369 sayılı yasa ile bazı vergi politikaları benimsenmiş ve oluşacak kriz etkilerinin vergi tahsilatına yansımaları önlenmeye çalışılmıştır. Oluşturulan bu yasa ile şu düzenlemeler getirilmiştir;

- 1- Birçok vergi oran ve tarifeler düşürülmüş,
- 2- Hayat Standardı ve götürü usul kaldırılmış,
- 3- Gerçek vergide yeni sisteme geçilmiş,
- 4- Vergi sistemine enflasyon ayarlamaları sokulmuş,
- 5- Yatırım indirim kapsamı genişletilmiş,
- 6- Mükellef alacaklarına faiz uygulaması getirilmiş,

- 7- Emlak Vergisinde reel sisteme geçilmiş,
- 8- Gelirin tanımı değiştirilmiştir.

1993-1994 ile 1999-2001 yılları arası yaşanan tüm bu düzenlemeler ilgili dönemlerde yaşanan ekonomik krizlere karşı vergi tahsilatını arttırabilmiştir. Sonuç olarak, on beş yıllık zaman serisi içerisinde gerçekleşen vergi yükü, tahminlenen vergi yükünün hep altında kalmıştır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A., 2003, Kamu Maliyesi, Ankara: Gazi Kitapevi.

Akgül, A. ve Çevik, O., 2003, İstatistiksel Analiz Teknikleri. Ankara: Emek Ofset.

Ataç, B., 2002, Maliye Politikası, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Saygılıoğlu, N., 1991, Vergi Reformu, İktisat Dergisi Özel Sayısı, Gökhan Matbaacılık, İstanbul.

Özyürek, M., 17.11.2000, "Türkiye'de Vergi Yüğü Ağır Mı?" Milliyet Gazetesi.

Uluatam, Ö., 2005, Kamu Maliyesi, Ankara: İmaj Yayınevi.

Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Vergi Reformu, 1998.

www.hazine.gov.tr

www.gelirler.gov.tr

www.tuik.gov.tr